

Misvækståret 1826

af Erling Kristensen - Fyns Venstreblad, 9. maj 1926

Der kom ikke en dråbe regn fra først i april til 27. juli, og derefter regnede det uafbrudt i fem uger. Folket måttet til sidst spise havregrød med bark – en ko kosted' en daler og en hest to.

Storken er kommen, og det er ved den tid, da mælkebøtter og følfod tænder deres flammende blomster.

Jeg møder en mand, der, om han var kommen før til verden, var blevet sin egns sagafortæller. Vi sætter os på et grønt dige, og min sidemand ser ud over markerne, hvor våren frådser med sine skingrende, grønne farver. Rugen og græsmarkerne – alt er så overdådigt, så voldsomt i farve og fylde, at man næsten synes, det er for meget efter vinterens grå tristhed. Hvor tegner rugen og det hele godt i år. Det er ikke som for hundrede år siden. Fortælleren kniber øjnene sammen, stryger sig over panden og fortæller følgende:

Ja, i året 1826 var der misvækst, total misvækst. Jeg har hørt så megen tale om det "bitte år", i min barndom. Min far blev nemlig født i det år, og siden hen, når årstallet 1826 blev nævnt, var det som en usynlig uhygge kom til stede. Men nu er det glemmt. End ikke i år, hvor det netop er hundrede år siden, ser det ud til, at man har nogen erindring om det lille, eller det bitte år, som jeg altid siden har hørt det nævne.

Dette synes jeg er mærkeligt; thi netop i år, hvor det økonomisk ikke tegner alt for godt, kunne det have en vis interesse at vide lidt om, hvad vore olde- og bedsteforældre har døjet.

Ikke en dråbe regn fra først i april til 27. juli

Der kom – fortælleren bor i Vendsyssel – ikke en dråbe regn fra først i april til den 27. juli. Den, der har levet på landet, ved, hvad det vil sige. Kornet lå i jorden og kunne ikke komme op, og da det endelig kom, var det ingenting. – Ganske tynde strå på et kvarters længde og næsten uden kerne – kun en tre, fire stykker på hvert strå. Det var et syn, der fik tårerne frem i mangan en landmands øjne.

I hele den lange tid fra april til juli blæste en hed, tør vind ind over Vendsyssels flade land, og solen brændte alle græsvækster bort.

Fortælleren ser på mig med alvorlige øjne. Nu fortæller jeg, som jeg har hørt det af min far, og som han har hørt det af bedstefar.

Husenes stråtag blev brugt som foder til kreaturerne

Allerede midt på sommeren begyndte folk at rive tagene af deres huse for at holde liv i kreaturerne. Der var jo ikke et grønt strå. Lyngen holdt bedst ud mod sol og vind; men selv denne nøjsomme plante blev snart så afbrændt og tør, at den ikke kunne ædes af nogen levende skabning. Så tydede man til stråtagene. Underligt skal det have været at se de mange husender pege mod himlen med deres nøgne lægteskeletter, og uhyggeligt var det al ligge om natten og høre det hungrige kvægs brølen.

Den 27. juli kom regnen, og så regnede det uafbrudt i fem uger

Endelig den 27. juli kom regnen. Jeg ved bestemt, at det var den dag, fordi der var sommermarked i Hjørring. Til trods for, at det nu var sent og lige i høstens tid, regnede det uafbrudt i omtrent fem uger. Havde været tørt, så blev det for alvor vådt.

Markerne stod mange steder under vand, så kun agrenes højderygge var synlige – og havde folk før kæmpet mod tørken, så var væden nu den uindskrænkede hersker.

Markernes fattige afgrøde, hvis strå var udvandet og værdiløse, og hvis kerner bulnede og faldt af, måtte bæres til de tørre steder.

Der var ikke til at køre. Jorden var opblødt og sumpet, så hestene sank i, hvor der før havde været hårdt og tørt som på en lo.

Da var høsten fuldstændig slået fejl, og det var ikke anderledes dengang end nu.

En ko kostede en daler og en hest to

Der gik spekulation i rugen. Alt blev opkøbt og steg så enormt i pris, at det var umuligt for størstedelen af befolkningen at skaffe sig rug til brød. Samtidig faldt kreaturpriserne forfærdende. En ko kostede en daler og en hest to. De, der havde føl, måtte slå disse ihjel, og ligeledes måtte alt andet, der kunne undværes, slås ned.

Mange spiste havregrød med bark i

Da rugen slap op, tog folk deres tilflugt til byg, men også herpå måtte de snart resignere. Byg blev en luksusartikel, som kun de bedst stillede kunne tillade sig. Alle andre måtte bage havrebrød og endda blande bark i, for at gøre det lidt drøjere.

Folk sagde, at det smagte godt nok, men det krattede slemt i halsen, når det skulle ned. Ja, det "bitte år" var forfærdeligt. Køerne blev gående ude til 3. Juledag, da kom der snestorm, og de måtte bindes inde, til trods for de tomme lader.

Den tid, der nu kom, kan slet ikke skildres. Der blev kun fodret en gang daglig. En lille visk af sommerens nu næsten rådne strå og en noget større visk af husenes tage, det var alt, hvad kreaturerne fik. For ikke at høre de hungrige staklers brølen, blev alle åbninger i kohusene tættede, dørene blev lukkede og sne skovlet op for vinduerne. Det dæmpede på brølene; men inde lå de stakkels bensække og sloges med hungeren til omkring midt i marts.

Køerne blev allerede sendt ud i marts måned

Den fjerde marts, jeg husker så bestemt datoen, var sneen smeltet så meget, at lyngtoppene blev synlige ude i Skrolleshede, og så kom køerne ud igen. De fleste af dem måtte slæbes ud, andre kunne gå, når de blev rejst op. Nu måtte de gå i is og sne for at bjerge føden. Det var uhyggeligt at se, hvor de tog til sig af de tørre lyngrumpe. Deres tænder skar som nyfilede save.

Gårdens karle, der intet havde at bestille i de tomme lader, blev hjorddreng. Der skulle voksne folk til dette arbejde, for gled en ko og faldt på hedens ispytter, måtte den møjsommeligt rejses igen med løftestænger og reb; den kunne ikke selv.

Fortælleren ser op mod Børglum Klosterbanke, på hvis top nedgangssolen rider.

Ja, der var armod i de gamles stemmer, når de talte om det "bitte år". Da foråret kom, var der intet korn tilbage til såsæd.

Bønderne, der dengang var fæstere under Børglum Kloster, gik i deres nød til godsejerinden og bad om sædekorn. Nogle fik lidt, de fleste intet.

Far fortalte om en mand, hvis bøn om hjælp var blevet mødt med nej.

I stump fortvivelse sagde han stille: "Ja, nu har jeg pløjet, og nu har jeg gødet, lad Gud så lærken bygge i det til sommer."

Godsejeren så forbavset på ham og bandede: "Hvad siger du, mand. Så kan du jo ikke betale landgilde." Da manden vendte sig og ville gå, blev enden på visen dog, at han alligevel fik lidt.

Der var ikke sædekorn at opdrive

Såtiden var forfærdelig, de udhungrede heste magtede intet, og der fandtes ikke korn til dyrene. I den tid blev der gjort et forfærdeligt indhug på tagene.

Flere og flere spær blottedes, og megen hundredårig spindelvæv så lyset. Når folk kom fra marken, krøb de op på tagene og skar løs. Til at begynde med var det et sært og sørgeligt syn, men som tiden gik, blev det nærmest en vane.

Da havren var lagt i jorden, kunne hestene ikke mere. Der blev gjort en pause i såningen, og de blev drevet ned i engene for at pille det første, sparsomme forårsgræs. Der gik de en fjorten dages tid. Men alligevel var de, så de dingled, da de begyndte at bearbejde jorden til seksradet byg.

Så tøjrede man dem mellem møghakkene (gødningsbunkerne), og de fik de sidste rester af taget til.

Det var et bitte år. Fortælleren skuer tilbage mod en tid, han gennem sine forældre er blevet indviet i.

Folk spiste barkbrød, og fæet måtte nøjes med lyng og råddent tag. Far sagde, at det var så underligt at stå i sit gårdsled og se Tise Kirke gennem naboens afpillede spærværk. Det var som at sen ind mellem hungerens solblegede sideben. Og sikke en tid, der kom efter dette forfærdelige år.

Bønderne kunne ikke mere svare deres afgifter til godsejerne, og elendigheden bredte sig ud i alle retninger.

Det var "det bitte år". Ja, det var bitte, om også mundheldet: "Dårlige tider", ikke var opfundet dengang.